

PREDGOVOR (OD LEWISA CARROLLA DO STOIKOV)

DELO LEWISA CARROLLA VSEBUJE VSE, kar ugaja današnjemu bralcu: knjige za otroke, zlasti za majhne deklice, čudovite, redke, ezoterične besede, mrežne povezave, kode in dekodiranja, risbe in fotografije, globoko psihoanalitično vsebino ter enkratni logični in lingvistični formalizem. Toda poleg tega sodobnega ugodja vsebuje še nekaj drugega, igro smisla in nesmisla, nek kaotični univerzum [*chaos-cosmos*]. Poroko jezika in nezavednega smo vezali in praznovali že tolikokrat, da moramo sedaj točno ugotoviti, kaj ta pomeni pri Lewisu Carrollu, s čim sta oba tu spet povezana in kaj praznujeta pri njem oziroma po njegovi zaslugi.

Tu predstavljam serije paradoksov, ki tvorijo teorijo smisla. Ni težko pojasniti, zakaj je ta teorija neločljiva od paradoksov: smisel je neka neobstoječa entiteta, celo z nesmislom stopa v zelo posebna razmerja. Izjemno mesto gre Lewisu Carrollu zato, ker je izpeljal prvi veliki pregled, prvo veliko uprizoritev paradoksov smisla, s tem da jih je enkrat zbral, drugič prenovil, nato spet iznašel ali pripravil. Stoikom pa gre izjemno mesto zato, ker so sprožili neko novo podobo filozofije, ki prekinja s predsokratiki, sokratsko filozofijo in platonizmom; in ta nova podoba je že tesno povezana s paradokсно vzpostavitvijo teorije smisla. Vsaki seriji tako ustrezajo liki, ki niso le zgodovinski, ampak tudi topični in logični. Določene točke nekega lika v seriji napotujejo na druge točke nekega drugega lika, kakor na čisti površini: gre za skup problemskih konstelacij, ki jim ustrezajo meti kock, gre za zgodbe in kraje, za neko kompleksno mesto, neko »zamotano zgodbo« – in ta knjiga ne predstavlja nič drugega kot poskus napisati logični in psihoanalitični roman.

V dodatku predstavljam pet že objavljenih člankov. Tu jih povzemam v spremenjeni obliki, pri čemer tema ostaja ista in razvija nekatere točke, ki so v predhodnih serijah le kratko nakazane (to zvezo vsakič označuje opomba). Ti članki so: 1) »Renverser le platonisme«, *Revue de métaphysique et de morale*, 1967; 2) »Lucrèce et le naturalisme«, *Etudes philosophiques*, 1961; 3) »Klossowski et les corps-langage«, *Critique*, 1965; 4) »Une théorie d'autrui« (Michel Tournier), *Critique*, 1967; 5) »Introduction à la *Bête humaine* de Zola«, *Cercle précieux du livre*, 1967. Njihovim urednikom se zahvaljujemo, da so dovolili ta ponatis.

PRVA SERIJA PARADOKSOV: O ČISTEM POSTAJANJU

TAKO V *ALICI* KOT V KNJIGI *V ogledalu* imamo opravka z neko kategorijo zelo posebnih reči in sicer z dogodki, s čistimi dogodki. Ko rečem »Alica raste«, hočem reči, da postaja večja, kot je bila. Toda hkrati s tem postaja ona tudi manjša, kot je sedaj. Seveda ni hkrati večja in manjša. Toda hkrati to postaja. Sedaj je večja, prej pa je bila manjša. Toda hkrati, v istem koraku, postajamo večji, kot smo bili, in se pomanjšamo v primerjavi s tem, kar postajamo. Takšna je hkratnost postajanja, katerega lastnost je, da se izmakne sedanjosti. Kolikor se izmika sedanjosti, postajanje ne trpi razdelitve niti razločevanja na prej in potem, na preteklost in prihodnost. Bistveno za postajanje je, da gre oziroma vleče v obeh smereh hkrati: Alica ne raste, ne da bi se manjšala in narobe. Zdrava pamet [*bon sens*] ni nič drugega kot trditev, da gredo stvari vselej v eni smeri,* ki jo je mogoče določiti, medtem ko paradoks trdi, da gredo v obeh smereh hkrati.

Platon nas vabi, da ločimo dve dimenziji: prvič, dimenzijo zamejenih in izmerjenih reči oziroma utrjenih lastnosti, naj so te stalne ali začasne, bistveno je le, da poznajo zastanke, se pravi postanke, utrditve sedanjih momentov in pripisovanja subjektov: tak subjekt je pripisan tej velikosti, taka majhnost temu momentu. Drugič, neko čisto postajanje brez mere, neko pravo noro postajanje, ki se nikoli ne ustavi in gre hkrati v obeh smereh, ki se izmika sedanjosti ter povzročča, da v hkratnosti neke nepokorjene snovi

---

* Francoski izraz *sens* ima pri Deleuzu vseskozi dvojni pomen smisla in smeri. [Opombe z zvezdico so opombe prevajalca, prav tako besedilo in reference v oglatih oklepajih.]

preteklost in prihodnost, več in manj, preveč in premalo sovpadeta («'Toplejše in hladnejše ' namreč vedno napredujeta in ne stojita na mestu, medtem ko je količina na mestu in ne napreduje»; »mlajše postaja starejše od starejšega in starejše mlajše od mlajšega. Nista pa zmožni to (do konca) postati; kajti če bi postali, ne bi več postajali, ampak bi bili«).¹

To platonistično dvojnost dobro poznamo. Nikakor ne gre za dvojnost intelegibilnega in čutnega, Ideje in materije, idej in teles. Gre za globljo, bolj skrito dvojnost, ki je zakopana v sama čutna in materialna telesa: za podtalno dvojnost med tem, kar sprejema delovanje Ideje, in tem, kar temu delovanju uhaja. Ne gre za razločevanje med Modelom in posnetki, ampak med posnetki in simulakri. Materija simulakra je čisto postajanje ali nezamejeno, kolikor se to izmika delovanju Ideje, se pravi, kolikor spodbija hkrati tako model kot posnetek. Izmerjene reči spadajo pod Ideje, toda mar ni izpod reči samih še ta nori element, ki vztraja in se podtakne pod red, ki ga vsiljujejo Ideje in ga reči sprejemajo? Celo Platon se sprašuje, ali ni to noro postajanje v nekem posebnem razmerju do jezika: to je po mojem temeljni pomen *Kratila*. Nemara pa je to razmerje bistveno za jezik, ki je kot nek »tok« besed, nek ponoreli govor, ki nenehno, ne da bi se ustavil, drsi prek tega, na kar napotuje? Nemara gre za dva jezika in dve vrsti »imen«, ena, ki designirajo zastanke in postanke in sprejemajo delovanje Ideje, in druga, ki izražajo gibanja oziroma nepokorjena postajanja?² Ali pa gre kar za dve razločeni dimenziji, ki sta znotraj jezika kot takega, pri čemer je ena vselej prekrita z drugo, čeprav se tej drugi kar naprej »podtika« in vztraja pod njo?

Paradoks tega čistega postajanja, ki ima sposobnost izmikanja sedanjosti, ni nič drugega kot neskončna identiteta oziroma neskončna enakost dveh smeri hkrati, preteklega in prihodnjega, včeraj in jutri, več in manj, preveč in premalo, dejavnega in trpnega, vzroka in učinka. Jezik je tisti, ki utrjuje meje (na primer trenutek, ko napoči *preveč*), toda jezik je prav tako tisti, ki prehaja meje

---

¹ Platon, *Fileb*, 24d [prev. Boris Vezjak, Založba Krtina, Ljubljana 2000, str. 26]; *Parmenid*, 154–155 [prev. Gorazd Kocijančič, Mohorjeva družba, Celje 2004, str. 420. Vsa Platonova dela v nadaljevanju navajamo po navedeni izdaji.]

² Platon, *Kratil*, 437 [str. 212] in naprej. Več o povedanem v Dodatku I.

in jih zvrča v neskončno enakovrednost nekega nezamejenega postajanja (»nikar ne držite ožarjene grebljice *predolgo*, opekli se boste, ne režite *pregloboko*, krvaveli boste«). Od tod sprevačanja, ki sestavljajo Aličine dogodivščine. Sprevačanje med rastjo in pomanjšanjem: »v kateri smeri, kam« se sprašuje Alica in že sluti, da gredo reči vselej v obeh smereh hkrati, tako da bo enaka ostala le še v nekem optičnem triku. Sprevačanje med včeraj in jutri, ki se vselej izogne sedanjosti: marmelado dobiš včeraj in jutri, toda nikoli danes. Sprevačanje med več in manj: pet noči je petkrat bolj vročih kot ena sama, »toda zato morajo biti tudi petkrat bolj hladne«. Med dejavnim in trpnim: »ali mačke jedo netopirje?« je enako kot »ali netopirji jedo mačke?« Med vzrokom in učinkom: kaznovan si, še preden si naredil kaj narobe, kričiš, še preden te je kaj pičilo, in postrežeš si, še preden si kaj dobil.

Vsa ta sprevačanja, kakor se pojavljajo v neskončni identiteti, imajo eno in isto posledico, in to je spodbijanje Aličine osebne identitete, izguba njenega lastnega imena. Izguba lastnega imena je dogodivščina, ki se ponavlja skozi vse Aličine dogodivščine. Lastno oziroma enkratno ime je namreč zagotovljeno s trajnostjo nekega znanja. To znanje je utelešeno v občih imenih, ki designirajo zastanke in postanke, se pravi v samostalnikih in pridevniki, s katerimi je lastno ime v nekem stalnem razmerju. Vsako lastno ime tako potrebuje Boga in svet v splošnem. Toda ko se samostalniki in pridevniki začnejo topiti, ko glagoli čistega postajanja potegnejo za seboj imena zastankov in postankov in v jezik vtihotapijo dogodke, tedaj jaz, svet in Bog izgubijo sleherno identiteto. Tak je preizkus znanja in recitiranja, v katerem se besede postavijo poprek, saj jih glagoli vlečejo na stran, in ta preizkus Alici odvzame njeno identiteto. Kot bi imeli dogodki na voljo neko neresničnost, ki se prek jezika prenaša na znanje in osebe. Osebna negotovost zato ni nek dvom, ki bi bil zunanji glede na dogajanje, ampak neka objektivna struktura samega dogodka, kolikor gre ta vselej v obeh smereh hkrati in v skladu s tema dvema smerema razkosa subjekt. Paradoks najprej pomeni izničenje zdrave pameti kot enkratne smeri, nadalje izničenje običajne pameti [*sens commun*] kot podeljevalca utrjenih identitet.

DRUGA SERIJA PARADOKSOV: O UČINKIH POVRŠINE

STOIKI PA SO RAZLIKOVALI DVE VRSTI REČI: 1) Telesa z njihovimi napetostmi, fizičnimi lastnostmi, njihovimi relacijami, delovanjem in utrpevanjem, pa tudi »stanja stvari«, ki ustrezajo tem telesom. Ta stanja stvari, delovanja in utrpevanja so določena z zmesmi teles. V skrajni meri obstaja neka enotnost vseh teles, ki jo povzroča nekakšen Praogenj, kamor se telesa ponovno stekajo in od koder se razvijajo v skladu z njim lastno napetostjo. Sedanjost je edini čas teles in stanj stvari. Živa sedanjost je namreč časna razsežnost, ki spremlja delovanje in izraža ter meri delovanje dejavnega in utrpevanje trpnega. Toda v skladu z enotnostjo teles in v skladu z enotnostjo dejavnega in trpnega počela objema celotni univerzum neka kozmična sedanjost: v prostoru obstajajo zgolj telesa, v času zgolj sedanjost. Med telesi ni vzrokov *niti* učinkov: vsa telesa so vzroki, drugo glede na drugo, drugo za drugo. Medsebojna enotnost vzrokov se v razsežnosti kozmične sedanjosti imenuje Usoda.

2) Vsa telesa so vzroki drugo za drugega, drugo glede na drugo, toda vzroki česa so? Telesa so vzroki nekakšnih reči, ki imajo povsem drugačno naravo. Ti *učinki* niso telesa, ampak, točno rečeno, »netelesnosti«. To niso fizične kvalitete in lastnosti, ampak logični oziroma dialektični atributi. To tudi niso reči ali stanja stvari, ampak dogodki. Zanje ne moremo reči, da obstajajo, ampak da se ohranjajo ali vztrajajo, saj imajo nek minimum biti, ki ne gre rečem, ampak samo neki neobstoječi entiteti. To niso samostalniki in pridevniki, marveč glagoli. Netelesnosti niso nekaj, kar deluje ali utrpeva, ampak rezultati delovanja in utrpevanja, »neobčutljivo in nedostopno« [*impassibles*] – neobčutljivi rezultati. To niso žive

sedanjosti, ampak nedoločniki: to je nezamejeni Aiôn, postajanje, ki se neskončno deli na preteklo in prihodnje in se vedno izmakne sedanjosti. Tako je potrebno čas vselej zagrabiti dvakrat, po dveh dopolnjujočih, a izključujočih poteh: v celoti ga je treba zagrabiti kot živo sedanjost teles, ki delujejo in utrpevajo neko delovanje, prav tako pa ga je treba v celoti zagrabiti kot instanco, ki jo je mogoče neskončno deliti na preteklo in prihodnje in je v netelesnih učinkih, ki izhajajo iz teles ter njihovega delovanja in utrpevanja. V času obstaja le sedanjost, ki zbira in vpija vase preteklo in prihodnje; toda le preteklo in prihodnje vztrajata v času in neskončno delita sleherni sedanjost. Tu ne gre za tri zaporedne dimenzije, ampak za dve hkratni branji časa.

V svoji čudoviti obnovi stoiške misli pravi Emile Bréhier takole: »Ko skalpel prereže kožo, prvo telo na drugem ne povzroči nobene nove lastnosti, ampak nek nov atribut, biti prerezan. *Atribut* ne designira nobene dejanske *kvalitete* ..., nasprotno, vselej je izražen z nekim glagolom, kar pomeni, da ni bivajoče [*être*], ampak način bivanja [*être*] ... Ta način bivanja se nahaja, če tako rečem, na sami meji, na sami povrhnjici bivajočega, in ne more spremeniti njegove narave: ni ne dejaven ne trpen, kajti utrpevanje bi že predpostavljalo neko telesno naravo, ki trpi neko delovanje. Je zgolj rezultat, učinek, ki ga ne moremo uvrstiti med bitja ... (Stoiki ločujejo) dve ravni bivajočega, ki ju še nihče pred njimi ni tako radikalno ločil: na eni strani je globoko in dejansko bivanje oziroma moč; na drugi raven nekih dejstev, ki se odvijajo na površini bivajočega in ki tvorijo neko brezmejno mnogoterost netelesnih bitij.«³

Toda kaj je bolj intimno, kaj je bolj bistveno za telesa od dogodkov kot rasti, pomanjšati se, biti prerezan? Kaj hočejo reči stoiki, ko gostost teles zoperstavljajo netelesnim dogodkom, ki naj bi se odvijali samo na površini, kot nekakšna meglica v preriji (še manj kot meglica, kajti meglica je že neko telo)? V telesih, v globini teles obstajajo namreč le zmesi: neko telo vstopi v drugo telo in z njim soobstaja v vseh njegovih delih, kakor kaplja vina v morju ali ogenj v železu. Neko telo se umakne iz drugega telesa, kakor se tekočina

---

³ Emile Bréhier, *La Théorie des incorporels dans l'ancien stoïcisme*, Vrin, Pariz 1928, str. 11–13.